

Ante Tresić Pavičić, **Povijest Hrvata pod narodnim vladarima (619-1102)**. Hrvatsko rano srednjovjekovlje iz gledišta hrvatskog književika i intelektualaca prve polovine 20. stoljeća. Zagreb: HAZU, 2020, 842 strani.

Gospa Vesna Tresić Pavičić je 8. marca 2018 predala glavnemu tajniku Hrvaške akademije znanosti in umetnosti akademiku Pavau Rudanu kot donacijo zapuščino sorodnika dr. Ante Tresića Pavičića. Gradivo vsebuje rokopise književnih del, pesmi, romanov, pripovedk, potopisov in številna osebna razmišljanja ter poglede na politične dogodke na Hrvaškem konec 19. in v prvi polovici 20. stoletja. Med drugim je bil v zapuščini odkriti tudi obsežen rokopis knjige Zgodovina Hrvatov v času t. i. narodnih vladarjev.

Hrvaška akademija je obsežno delo smatrala za dovolj zanimivo, da ga leta 2020 tudi objavila. Tresić Pavičićemu zgodovinskemu delu je v uvodu dodano več spremljevalnih tekstov različnih strokovnjakov. Neven Budak je prispeval vodnik skozi knjigo, Marinko Vuković arhivski pogled na rokopis in tekst, Ivana Burnać beležke o jeziku in pravopisu dela, Petra Matović pa pripombe k grškemu tekstu.

Ante Tresić Pavičić se je rodil 10. julija 1867 v Vrbanju na otoku Hvaru, umrl pa je 27. oktobra 1949 v Splitu. Bolj je znan kot politik, književnik in potopisec, čeprav je bil po stroki zgodovinar. Na dunajski univerzi je študiral zgodovino in fi lozofijo. Je pa iz različnih razlogov začel šele pri koncu življenja, v času, ko se je razmahnila druga svetovna vojna, v samoti svoje vile v Splitu raziskovati in pisati o najzgodnejšem obdobju hrvaške zgodovine. V načrtu je imel celoten pregled hrvaške zgodovine, ki pa ga ni uspel realizirati in tudi v zapuščini ohranjeno besedilo je ostalo brez njegove zadnje redakcije.

Pavičić ne kaže simpatij do večine takratnih vodilni hrvaških zgodovinarjev kot sta bila Franjo Rački in Ferdo Šišić. Odklanja tudi poglede nekateri vodilnih tujih zgodovinarjev. Prav tako se ne strinja glede nekaterih razlag karantanske in hrvaške zgodovine slovenskih zgodovinarjev Milka Kosa in Ljudmila Hauptmanna. Hrvaškim in tujim zgodovinarjem Pavičić o čita nekaj osnovnih grehov. Prvič, da niso verjeli v posebno (dvojno) naselitev Hrvatov ter trdili, da so se naselili istočasno s Srbi. Drugič, da niso priznali dogovora s papežem, da ne bodo napadali drugih narodov. Tretjič, da niso verjeli v avtentičnost Trpimirove in Muncimirjeve darovnice, in trdili, da sta ponaredka iz 14. stoletja.

V obsežnem predgovoru avtor razpravlja o zgodovini kot znanosti. Izhaja iz stališča, da zgodovina ni čista eksaktna znanost. Vendar pa poudarja, da zgodovina

spada med tiste znanosti, katerih naloga je, da išče resnico v preteklosti in iz tega izhodišča sega tudi v prihodnost. Opravičuje se, da je zgodnje hrvaško obdobje proučil in obdelal le na podlagi tistega gradiva in literature, ki jo je našel v Splitu. Ni imel možnosti, da bi pregledal gradivo in literaturo v znastvenih ustanovah in arhivih v Zagrebu, Dunaju, Rimu, Parizu, Londonu in Moskvi. Hrvaško zgodovino pod narodnimi vladarji je obdelal v 66 poglavjih.

Pogosto objavlja celotne odlomke iz grških in latinskih virov, ki pa jih je vse tudi prevedel v hrvaščino. Sklicuje se tudi na madžarke (latinske) vire in avtorje. Navaja številne zahodnoevropske vire in avtorje zgodovinskih del (nemške, francoske). V veliki meri koristi tudi zbirko srednjeveških virov za nemško in evropsko zgodovino od 6. do 16. stoletja v Monumenta Germaniae Historica. Mislim, da je vrednost njegove knjige tudi v tem, da je v njej objavljenega veliko gradiva.

Zelo podrobno razpravlja o prebivalcih Balkana pred prihodom Slovanov. Prav tako posveti posebno poglavje Ilirom, v zvezi z njimi pa se sprehodi po širjenju rimske države po Evropi in zaključuje, da predstavljata zgodovina Ilirov in rimske države temeljni kamen na katerem so Hrvati gradili svojo državo.

Pojavu Obrov ali Avarov v Evropi posveti Pavičić posebno poglavje, predvsem v povezavi z Bizancem. Obri naj bi preplavili celotni Ilirik in se na njem obdržali polnih 60 let, to je od 566, ko se prvič pojavijo južno od Drave v Panoniji in vse do 626, ko so bili premagani od Hrvatov in se umaknili iz Balkana v ring med Donavo in Tiso.

V prikazu Pavičićevega obsežnega teksta se bom omejil le na nekatere njegove rezultate, v katerih skuša prikazati hrvaško zgodnjersrednjeveško obdobje drugače od sočasnega zgodovinopisja.

Bizantinskemu cesarju Herakleju posveča izjemno pozornost. Kajti, tako trdi, je bil Heraklejski temelj na katerem so predniki Hrvatov zgradili svojo junaško prihodnost. V njegovem času naj bi bil Bizanc pritisnjen od severa od Obrov, od juga pa od Perzijcev. Predno je cesar prekoračil Bospor in šel v napad nad Perzijce, je moral skleniti pogodbo (zvezo) s Hrvati. Preko svojih obveščevalcev in trgovcev naj bi bil obveščen o narodu Hrvatov. Njihov naseljitveni prostor naj bi se razprostiral od Labe do Buga, na srednji Visli naj bi na severu in vzhodu mejili s Poljsko, na jugu pa naj bi Hrvati segali do Tater in Karpatov. Glavno mesto Hrvatov in središče trgovskega prometa med vzhodom in zahodom naj bi bil Krakov. Glavni pogoj za sodelovanje bizantinskega cesarja s Hrvati je bil, da naj bi Hrvati preprečili Obrom zavzeti Carigrad. Zato je, po zmagi Hrvatov nad Obri, cesar prepustil Hrvatom Dalmacijo v katero naj bi spadali še Duklja (Crvena Hrvaška), Travunija, Konavljje, Hum in Paganija. Zanimiva je tudi trditev avtorja, da so bili Hrvatje že pred prihodom v Dalmacijo pokristjanjeni. Bili naj bi pristaši Arijeve veroizpovedi. Pri tem meni, da so bili v novi domovini Dalmaciji le spreobrnjeni iz arijanstva v katolištvo. Avtor se pri svojih trditvah opira predvsem na Konstantina Porfi rogeneta (na 30. poglavje). Po njegovi razlagi postavlja Porfi rogenet prihod Srbov na Balkan 20 let za Hrvati, katerih del naj bi se, sledeč Porfi rogenetu, iz Dalmacije odselil v Panonijo.

Navaja, da je bila severozahodna meja Hrvatov na Soči in Vipavi, kjer naj bi se spopadali z Langobardi. Celotna Istra, razen romanskih mest, naj bi bila naseljena s Slovani, med katerimi bi bili najštevilnejši Hrvati.

Vendi (Slovenci) naj bi po Pavičiču prodrli vse do Tirolske in južno od Salzburga ter zasedli celoten Norik. Vsa Štajerska, začenši od izvirov Mure, vsa Koroška (Karantanija) z severozahodno Kranjsko, naj bi spadala v državo Vendov, z velikim deležem Hrvatov. Še pred frankovsko okupacijo se omenjajo vojvode Borut, Gorazd, Hotimir in Valtung. Vendi oziroma Slovenci so se pokritjanili leta 772. 6 let po pokristjanjenju pa so vdrle v njihovo državo vojske Karla Velikega iz Bavarske in jo podjarmile. Leta 796 je poslal Karel Veliki silno vojsko proti Obrom, Vodstvo je poveril furlanskemu mejnemu grofu Eriku, ki vojaško odpravo prepusti hrvaškemu knezu Vojnimiru, kajti po Pavičičevu nihče ni mogel imeti svoje vojske razen hrvaškega vladarja.

Nemci so se nameravali v 9. stoletju preko Karantanije razširiti na Balkan vse do Jadranskega morja. Na tej poti so naleteli na Hrvate. Borba se je začela z Vojnomirom, nadaljeval jo je junaški Ljutovit (hrvaške vladarje bom poimenoval tako, kot je v knjigi zapisal Pavičič), a končal Munčimir s strahovitim porazom Nemcev. On naj bi združil Dalmatinsko in Panonsko Hrvaško. Ratimir in Mislav sta se energično posvetila obrambi Hrvaške na morju in na kopnem. S tem sta obranila Hrvaško na zahodu pred Franki-Nemci, na severozahodu pred Bolgari, na morju pa pred Benečani.

Po Pavičičem mnenju anonimni duhovnik iz Duklje, sploh ni napisal njemu pripisanega zgodovinopisnega dela (Ljetopis Popa Dukljanina), ampak naj bi le prevedel besedilo neznanega hrvaškega avtorja (zapisano v glagolici) v latinščino in ga dopolnil z nekaterimi podatki. Vse kar je bilo v hrvaškem letopisu navedeno po državljanski vojni med Stjepanom, Miroslavom in Krasimirjem II. Naj bi bil poznejši vrinek, ki ga poleg tega ocenjuje za neobjektivnega. Pozitivno pa je, kot pravi Pavičičevič, da je opisal Zvonimirjevo tragedijo. Ob tem Pavičič dodaja, da je zmeda v kronologiji in genealogiji vladarjev v letopisu takšna, da se je težko znati v tem kaosu.

Obenem verno sledi Duklaninovem letopisu in brez zadržkov trdi, da se je v času vladavine papeža Štefana II. med majem 896 in koncem julija 897 odvijal na Duvanjskem polju najprej cerkveni zbor vseh hrvaških škofov, kateremu je prisostvoval tudi kralj Budimir in vsi njegovi dostojanstveniki in je trajal 8 dni. Na zboru so uredili vse cerkvene zadeve v državi in določili meje nadškofi je in škofi j v Beli Hrvaški in v Rdeči Hrvaški. Po cerkvenem zboru se je sestal državni zbor pod vodstvom kralja Budimirja ter določil meje banovin in županij. Sprejeli so tudi zakonik. Iz ustave, ki je bila sprejeta na Duvanjskem polju, se po Pavičiču lepo vidi, kako je tekel razvoj hrvaške države od smrti Munčimirja do izumrtja narodne dinastije.

Pavičič je nameraval v svoji knjigi urediti kronologijo hrvaških knezov oziroma kraljev. Benečani so dobili namig od Bizantincev (cesar Bazilij II.) naj napravijo vse kar je v njihovi moči, da zlomijo Hrvate, ki se jim je ponovno dvignil ugled. Porazili so Samuelovo vojsko in jo pregnali z Balkana. Beneški dož Peter II. Orseolo naj bi zahteval, da se mu podredijo Dubrovnik in južne županije, ki so spadale pod Rdečo Hrvatsko. Toda Pavičič navaja, da je Dubrovnik v času vladavine Miroslava in Krasimirja priznaval oblast hrvaškega

kralja, čeprav je naglašal svojo avtonomijo. Prav tako poudarja, da Krasimir in njegov brat Gojislav nista v tem času mirovala, temveč sta ponovno prevzela oblast nad primorskimi mesti, posebej nad Splitom, ki naj bi bil takrat glavno mesto hrvaške države. Tudi bližnji Solin naj bi Hrvatje obnovili, zgradili velike bazilike, samostane in kraljevske vile.

Ko je kralj Peter Krasimir umrl, Zvonimirju ni uspelo priti z vojsko v Solin in preprečiti, da je ljudstvo oklicalo Slavića za kralja (bil je mož Krasimirjeve hčerke Nade), Stjepan pa je bil zaprt v benediktinskem samostanu. V tej dobi so začeli iz južne Italije na Balkan prodirati Normani, ki so posegali tudi v hrvaško zgodovino. Normani so odstranili Slavića in s tem odprli pot Zvonimirju do prestola.

Zvonimir je bil ban Slavonije in morda v sorodstvu s Šubići. Bil je zastopnik kralja Petra Krešimirja na kronanju madžarskega kralja Salomona. Zvonimir se je poročil s hčerko ogrskega kralja Bele IV. Jeleno. Kljub temu, da je bil Zvonimir od vseh hrvaških kraljev najbolj naklonjen latinski duhovščini, se je ohranil epi-grafski glagolski spomenik, znamenita Baščanska plošča, ki omenja Zvonimirja. Malo pred smrtjo je namreč Zvonimir obiskal otok Krk in daroval samostanu sv. Lucije v Baški neko zemljišče. Zvonimir je bil ubit leta 1089. Istega leta je bil 8. septembra za hrvaškega kralja kronan Stjepan IV., ki je 19 let preživel zaprt v benediktinskem samostanu. Prvo Stjepanovo dejanje je bila obnovitev kninske škofi je in namestitev odstavljenega škofa Grgurja.

Na več mestih v knjigi se Pavičić ukvarja z vprašanjem glagolice in odnosom posameznih vladarjev do slovaskega bogoslužja. Meni, da glagolica ni delo Cirila in Metoda, ampak hrvaška pisava, ki so jo Hrvatje uporabljali že v pradomovini in jo s selitvijo v Dalmacijo prinesli s seboj.

Po Zvonimirjevi smrti se je znašla Hrvaška v veliki negotovosti, ker je ostala brez vladarja. Na hrvaškem prestolu se je pojavil Peter Sloven, sorodnik zakonito izbranega kralja Slavića. Kralj Peter je umrl od izdajalske roke na Gvozdu – Petrovi gori, ker se je junaško boril proti Madžarom. Preteklo je okrog 6 let od umora Petra Slovena, ko so se na Hrvaškem zgodili mnogi dogodki.

Hrvati so bili prepričani, da jim ogrski kralj Koloman želi le dobro in da se bodo izognili spopadam zaradi nasledstva. S sprejetjem Kolomanove ponudbe naj bi Hrvati naredili veliko napako. Pavičić obtožuje predstavnike dvanajstih plemen, da se 1102 niso mogli dogovoriti, kdo izmed njih naj bi prevzel kraljevski naslov oziroma da niso prišli na idejo menjave monarhije z republiko.

Zaključujem z mislijo pisca. Velik problem za zgodovinarja je pomanjkanje virov za starejšo zgodovino. S tem se Pavičić dotakne problema glede zgodovinske resnice in ugotovi, da se mora zgodovinar pogosto spuščati v hipoteze. Njegov obsežen rokopis je pisan na podlagi velike erudicije in še večjega patosa, zato zasluži, da se bere predvsem z vidika svetovnonazorski stališč avtorja ter zaradi njegovih posebnih interpretacij. Mnoge avtorjeve teze o razvoju Hrvaške pod narodnimi vladarji so bile že v njegovem času v zgodovinopisju presežene. Njegove razlage posameznih pojavov v hrvaški preteklosti ali vloge vladarjev so bile rezultat precej samovoljne interpretacije virov (npr. Konstantina Porfi rogeneta, še bolj Letopis Popa Dukljanina). Z ozirom na dosežke in rezultate zgodovinske stroke

na Hrvaškem in drugod v novejšem času,¹ lahko rečemo, da je Pavičevićovo delo za zgodovinopisje brez prave vrednosti. Še največja vrednost njegove knjige je v tem, da odraža stališča avtorja in časa v katerem je delo nastalo.

Na koncu knjige je objavljen slovar nekaterih manj znanih besed in izrazov (avtorja Marinko Vuković in Ivana Burnać).

Ignacij Voje

¹ Gl. npr. Nada Klaić, *Povijest Hrvata u ranom srednjem vijeku*, Zagreb 1975; Neven Budak, *Hrvatska povijest od 550. do 1100.* Zagreb 2018; Peter Štih, *O novi knjigi, novejši hrvaški historiografi ji in novih pogledih na hrvaško zgodnjesrednjeveško zgodovino.* *Zgodovinski časopis* 72, 2018, 464–497 .